

Katolički fundamentalizam kao radikalna ideologija u suvremenoj Hrvatskoj: izvori, akteri, središnje ideje

---

Matijević, Mirta

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:257691>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-10-22**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Mirna Matijević

KATOLIČKI FUNDAMENTALIZAM KAO RADIKALNA
IDEOLOGIJA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ: IZVORI,
AKTERI, SREDIŠNJE IDEJE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

KATOLIČKI FUNDAMENTALIZAM KAO RADIKALNA
IDEOLOGIJA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ: IZVORI,
AKTERI, SREDIŠNJE IDEJE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Nebojša Blanuša

Studentica: Mirta Matijević

Zagreb
Rujan, 2018.

Izjavljujem da sam diplomski rad, Hrvatski katolički fundamentalizam kao radikalna politička ideologija: izvori, akteri i središnje ideje, koji sam predala na ocjenu mentoru izv. prof. dr. sc. Nebojši Blanuši, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Mirta Matijević

SADRŽAJ

SADRŽAJ	4
UVOD	5
METODOLOGIJA	7
TEORIJSKI PREGLED	12
Ideologija	12
Religijski fundamentalizam	13
Fašizam	16
Antifašizam	17
Povezanost s metodologijom	18
ANALIZA	20
USTAŠKI POKRET I VAŽNOST RELIGIJE	20
Historiografski pregled	20
Ustaški pokret i religija	22
POKRET OTPORA I USTANOVLJENJE SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE	25
Religija u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji	25
ANTI-ANTIFAŠIZAM U SUVREMENOJ HRVATSKOJ	27
Građenje nacije i simboli	27
Uloga Katoličke crkve u suvremenoj Hrvatskoj	31
ZAKLJUČAK	36
LITERATURA	37
SAŽETAK	40
SUMMARY	41

UVOD

U posljednjih nekoliko godina svjedoci smo porasta radikalnih konzervativnih ideologija u Hrvatskoj, od kojih je većina vezana uz porast katoličkog fundamentalizma u društvu, ali i u politici. Akteri koji su prije bili na marginama medijskog prostora postaju sve važniji, a iz godine u godinu svjedočimo i rastu njihove moći, kako u društvu, tako i u politici. Kao nepristranu promatraču, zanimljivo mi je bilo promatrati progresiju katoličkog fundamentalizma kao ideologije u suvremenome hrvatskom društvu i način na koji se ona proširila u gotovo sve pore društva te dosegla takve razmjere da vjerojatno ne postoji osoba u Hrvatskoj koja nije bila dotaknuta nekom od popratnih pojava ove konzervativne kampanje.

Upravo stoga odlučila sam istražiti fenomen katoličkog fundamentalizma u Hrvatskoj te saznati koja je ishodišna točka ove ideologije u hrvatskom društvu. Konkretno me zanima je li ova konzervativna ideologija karakteristična isključivo za suvremenu Hrvatsku ili ishodišne točke možemo pronaći u prijašnjim razdobljima hrvatske povijesti. U prvom dijelu usredotočit ću se na razdoblje koje je počelo 1929. osnutkom ustaškog pokreta, a koji smatram bitnim za suvremeni nacionalni identitet i stvaranje Hrvatske kao države. U skladu s time, analiza će biti podijeljena na dva glavna djela. Prvo ću se baviti razdobljem od osnutka ustaškog pokreta i nakon toga stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske pa sve do raspada SFRJ. Drugo razdoblje odnosi se na suvremenu hrvatsku državu od njezina osnutka na početku 1990-ih pa sve do danas. Cilj je istraživanja provjeriti tezu, odnosno pokazati je li katolički fundamentalizam kao ideologija prisutna tek od osnutka Republike Hrvatske kao samostalne države ili ta ideologija ima korijene čak i prije osnutka SFRJ. U radu postavljam tezu da katolički fundamentalizam kakav možemo uočiti u suvremenoj hrvatskoj državi svoje korijene vuče iz prve polovice dvadesetog stoljeća, odnosno iz osnivanja ustaškog pokreta 1930. godine.

Metodologija analize temelji se na kritičkoj analizi diskursa koju su predstavili i razvili Chantal Mouffe i Ernesto Laclau. Premda se pojmom diskurs nerijetko koristi na različite načine, može se reći kako je diskurs ideja da je naš jezik strukturiran na načelu različitih obrazaca uporabe jezika i ideja koje nalazimo u različitim dijelovima našeg života. Iz toga slijedi da je analiza diskursa zapravo analiza tih obrazaca koji postoje u našim životima. (Jorgensen, Phillips, 2002: 1). Kritička diskurzivna teorija koju su razvili Mouffe i Laclau temelji se na premisi da društveni fenomeni nikad nisu potpuni i završeni. To bi značilo da značenje pojmova i općenito znanje

nikad nisu fiksirani i da se uvijek mijenjaju. (Jorgensen, Phillips , 2002: 24). U metodološkom dijelu rada razmotrit ću dubinu ove teorije i objasniti kako se ona može primijeniti na katolički fundamentalizam u Hrvatskoj.

Nakon objašnjenja metodologije rada definirala sam teorije i koncepte koje smatram bitnima za razumijevanje ove teme. Usredotočila sam se na ponajprije na koncept ideologije i religijskog fundamentalizma koje smatram ključnima u okviru ovog rada. Nakon toga bavim se definiranjem fašizma i antifašizma te ih stavljam u kontekst teritorija Republike Hrvatske, odnosno državnih zajednica koje su prethodile stvaranju suvremene Republike Hrvatske na početku 1990-ih. Smatram da je izuzetno važno teorijski odrediti ustaštvo kao svojevrsnu hrvatsku verziju fašizma čija se važnost u hrvatskom društvu osjeti do danas. Definiranjem ovih dvaju koncepata i dovođenjem u kontekst Hrvatske razjasnit ću kako je utjecaj Katoličke crkve rastao u društvu s obzirom na potporu koju su davali ustaškom režimu, a kasnije i utjecaj koji je Crkva dobila prilikom osamostaljenja Hrvatske. Također, smatram kako je utjecaj koji je Katolička crkva dobila nakon raspada SFRJ povezan s načinom na koji se prema religiji odnosilo unutar te državne zajednice. Kao što ću kasnije objasniti, antifašizam nakon osamostaljenja Hrvatske postaje prazan označitelj kojim se koristi na različite načine u različitim situacijama. U skladu s time, u izjavama različitih biskupa i svećenika Katoličke crkve u Hrvatskoj možemo uočiti prilično apologetske stavove prema ustaškom režimu, kao i relativizaciju antifašizma na ovim prostorima. Na kraju teorijskog pregleda dat ću uvod u povezanost teme s metodologijom, odnosno analizu diskursa koju su razvili Laclau i Mouffe.

Analizu sam odlučila podijeliti na dva dijela. Prvi dio bavit će se katoličkim fundamentalizmom u današnjoj Hrvatskoj u 20. stoljeću. Polazište mi je osnivanje ustaškog pokreta 1929. godine. U ovom dijelu želim objasniti osnovne, središnje ideje u ustaškom pokretu koje su rezultirale stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske. Prvi dio analize bit će povezan s krajem 20. stoljeća, stvaranjem SFRJ i na kraju njezinim raspadom. Kao što ću pokazati u analizi, ustaški režim i Crkva bili su uvelike povezani. Katolička crkva na tadašnjem teritoriju Hrvatske tražila je način da poveća svoj utjecaj na politiku i društvo. Unutar tog režima, koji je bio izrazito nacionalistički i isključivo etnički, Crkva je dobila priliku nametnuti se kao moralna vertikala društva te je otvoreno podržavala režim i žmirila na zločine koje je on činio. U SFRJ Katolička crkva nije uživala takav ugled i utjecaj, jer su se socijalističke vlasti htjele ograditi od bilo kakvog upletanja religije u politiku.

METODOLOGIJA

U ovom radu pri analizi razdoblja služit ću se kritičkom analizom diskursa koja se temelji na analizi diskursa koju su razvili Chantal Mouffe i Ernesto Laclau. U ovom poglavlju objasnit ću metodologiju koju ću primijeniti pri kasnijoj analizi. U prvom dijelu poglavlja objasnit ću što znači diskurs te sličnosti i razlike između različitih pristupa njegovoj analizi. U drugom ću dijelu detaljno objasniti kritičku analizu diskursa kojom ću se služiti kao temeljem svoje analize.

Riječ diskurs u sebi sadržava ideju da je jezik kojim se služimo u svakodnevnu životu strukturiran prema određenim obrascima kojima se ljudi koriste u svojim iskazima u različitim životnim područjima. Najbolji su primjeri za to pojmovi medicinski diskurs i politički diskurs. Prema tome, analiza diskursa analiza je tih obrazaca u svakodnevnu životu ljudi. Važno je dodati kako analiza diskursa nije jednodimenzionalna, već se koristi višerazinskim pristupima kako bi razumjela domenu svojeg istraživanja (Jorgensen, Phillips, 2002). Iako postoji nekoliko različitih pristupa analizi diskursa, svi polaze od iste točke: „Način na koji govorimo nije samo neutralno odražavanje našeg svijeta, identiteta i društvenih odnosa, nego on igra aktivnu ulogu u stvaranju i mijenjanju našeg identiteta i načina na koji shvaćamo društvene odnose.“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 1). Pristupi analizi diskursa imaju istu polazišnu točku, i to u strukturalističkom i poststrukturalističkom razumijevanju jezika. S druge se strane oni razilaze kad su posrijedi obujam diskursa i fokus analize. U vezi s obujmom diskursa najčešća su neslaganja o tome što je sve u diskursu: može li se reći da je cijelo društveno polje diskurs ili je diskurs sastavljen od različitih dijelova društvenog polja. Kad je posrijedi fokus analize, neki pristupi usredotočuju se na svakodnevnu interakciju, a drugi na apstraktno mapiranje diskursa koji kruže u društvu. (Jorgensen, Phillips, 2002).

Analiza diskursa koju su razvili Chantal Mouffe i Ernesto Laclau temelji se na premisi da je jezik fundamentalno nestabilan i da značenje nikad nije fiksno. „Nijedan diskurs nije zatvoreni entitet, nego se konstantno transformira kroz kontakt s drugim diskursima.“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 6). Teorija diskursa počiva na premisi da društveni fenomeni nikad nisu potpuno završeni i potpuni. To podrazumijeva da značenje koje subjekti daju određenim fenomenima nikad ne može biti fiksirano i dovršeno te se tako stvaraju neprestane društvene borbe o definicijama i društvenom identitetu. (Jorgensen, Phillips, 2002: 24). To se najbolje može prikazati sljedećim citatom: „Potres ili pad cigle je događaj koji bez sumnje postoji, u smislu da se dogodio tu i sad

neovisno o mojoj volji. Hoće li se specifičnost toga događaja konstruirati kao prirodni fenomen ili iskaz Božjeg bijesa ovisi o tome kako je strukturirano diskurzivno polje. Ono što se odbacuje nije činjenica da ti objekti postoje izvan misli, nego tvrdnja da bi se mogli stvarati kao objekti izvan bilo kakvih uvjeta nastanka.“ (Laclau, Mouffe, 1985: 108).

Analiza diskursa Chantal Mouffe i Ernesta Laclaua počiva na kombinaciji dviju teorija: marksizma i strukturalizma, točnije, njihova je teorija izravna kritika tih dviju teorijskih tradicija. „Prema strukturalističkoj tradiciji, jezični znakovi mogu biti shvaćeni kao čvorovi u ribarskoj mreži, odnosno njihovo značenje je određeno u njihovim različitostima i suprotnostima.“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 25). U svojoj teoriji Laclau i Mouffe zauzimaju poststrukturalističku poziciju tvrdeći da, iako se značenja jezičnih znakova definiraju u opreci jednog s drugim, nikad nisu fiksirana te se mijenjaju u različitim društvenim kontekstima i situacijama. „Konstantno pokušavamo fiksirati značenje jezičnih znakova postavljajući ih u specifične odnose s drugim znakovima.“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 25).

„U kontekstu rasprave, artikulacijom ćemo nazvati bilo koju praksu stvaranja odnosa među elementima na takav način da je njihov identitet promijenjen kao rezultat artikulacije. Strukturiranu cjelinu koja je rezultat artikulacijske prakse nazvat ćemo diskurs. Diferencijalne pozicije koje su artikulirane unutar diskursa nazvat ćemo momentima. Kao kontrast, elementom ćemo nazvati svaku razliku koja nije artikulirana diskursom.“ (Laclau, Mouffe, 1985: 105). Iz ovog se citata mogu vidjeti temelji analize diskursa. Uz ove četiri koncepcije još je nekoliko koncepcija unutar analize diskursa koja su bitna za Mouffe i Laclaua. Već sam spomenula kako jezični znakovi, odnosno momenti, mogu biti shvaćeni kao čvorovi u ribarskoj mreži koji svoje značenje dobivaju u suprotnosti s ostalim jezičnim znakovima. Ovdje se diskurs može razumjeti kao fiksacija značenja u određenom polju, a formira se tako da nastaje djelomična fiksacija značenja oko određenih čvorišnih točaka. (Laclau, Mouffe, 1985: 112). U ovom je primjeru čvorišna točka privilegirani znak oko kojeg su poredani ostali znakovi. Preostali znakovi crpe svoje značenje iz svojeg odnosa s čvorišnom točkom pomoću isključenja ostalih značenja koja bi ti znakovi mogli preuzeti (Jorgensen, Phillips, 2002: 26–27). Neki od tih znakova, iako se okupljaju oko čvorišnih točaka, sprajžnjeni su od značenja. To znači da postoje neki elementi koji u sklopu različitih diskursa mogu imati različito značenje. Teorija diskursa takve elementa naziva lebdećim označiteljima. „Lebdeći označitelji su znakovi kojima različiti diskursi pokušavaju dati značenje na sebi svojstven način.“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 28). Prema tome, diskurs je i

redukcija ostalih mogućih značenja koje bi znakovi mogli poprimiti. Sve ono što diskurs isključuje naziva se poljem diskurzivnosti. „Definirali smo diskurs kao sistem diferencijalnih entiteta, odnosno momenata. Međutim, ne postoji sistem koji postoji kao djelomično ograničenje viška značenja i koji bi ga ograničio. Inherentno svakom diskursu je upravo taj višak značenja koji je nužan za izgradnju svake društvene prakse, a to nazivamo poljem diskurzivnosti.“ (Laclau, Mouffe, 1985: 111). Prema tome, diskurs je uvijek definiran upravo onim što isključuje, odnosno definiran je svojom vezom s onime što mu je izvanjsko. Trenutačno nam pojam elementa postaje bitan jer je element ono što još nije definirano diskursom. Značenje elementa nije fiksirano pa on može biti višestruko. Uzevši to u obzir, možemo reći kako diskurs zapravo cijelo vrijeme pokušava pretvoriti elemente u momente, odnosno dati jezičnim znakovima njihovo konačno značenje. Kada se element pretvori u moment, diskurs se privremeno zatvara i zaključuje. Međutim, prateći logiku diskursa, on nikad ne prestaje pretvarati elemente u momente. (Jorgensen, Phillips, 2002: 28).

S druge strane, Chantal i Mouffe uključuju i društveno polje, ne samo davanjem značenja različitim jezičnim znakovima. Svoju su teoriju također razvili i kritikom marksizma, konkretno povijesnog materijalizma. „Povijesni materijalizam razlikuje bazu i nadgradnju u svojem opisu društva. Materijalni uvjeti, ekonomija i posjedovanje sredstva proizvodnje pripadaju bazi. Država, sudski sistem, crkva, mediji, škole i ostala sredstva proizvodnje značenja pripadaju nadgradnji.“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 30–31). U marksističkoj teoriji ekonomija ima ključno značenje te središnju ulogu jer baza određuje nadgradnju, a to znači da ekonomsko uređenje određuje što ljudi misle. Laclau i Mouffe inspiraciju za svoju teoriju crpili su iz Gramscijeve koncepcije hegemonije. „Hegemonija se najbolje može razumjeti kao organizacija pristanaka – to su procesi kroz koje su konstruirani podređeni oblici svijesti bez pribjegavanja nasilju.“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 32). Bitno je spomenuti da Gramsci u svojoj teoriji kaže kako se grupe formiraju s obzirom na ekonomiju, odnosno klase. Prema tome, za njega su društvene grupe formirane na temelju klasne podjele, što bi značilo da je njihovo osnivanje objektivno. Laclau i Mouffe iskoristili su Gramscijevu teoriju hegemonije kako bi stvorili svoju teoriju o osnivanju društvenih skupina. Za njih ne postoje „objektivne zakonitosti na temelju kojih se formiraju društvene grupe, nego se te grupe formiraju uz pomoć političkih i diskurzivnih procesa.“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 33). U marksističkim teorijama ekonomski odnosi imaju prednost nad svima ostalima te su upravo oni presudni za ostale odnose u društvu. Za Mouffe i

Laclau prednost imaju politički procesi, a upravo političke artikulacije odlučuju o tome kako se ponašamo i kako oblikujemo društvo. (Jorgensen, Phillips, 2002: 33). Stoga se može zaključiti kako je baš politika polje u kojem se oblikuje društvena realnost. „Laclau i Mouffe razumiju politiku kao organizaciju društva na specifičan način koji isključuje ostale mogućnosti. Prema tome, politika nije samo površina koja reflektira dublje značenje, nego je društvena organizacija rezultat kontinuiranog političkog procesa.“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 36). Zbog oblikovanja diskursa i davanja značenja jezičnim elementima mogu se sukobiti različiti diskursi jer različiti sudionici pokušavaju stvoriti društveno uređenje onako kako njima najbolje odgovara, to jest pokušavaju drugima nametnuti značenja koja oni smatraju ispravnima. Sukob između svih različitih diskursa događa se upravo pod budnim okom hegemonije jer ona zapravo nadzire sva društvena događanja. Također je važno napomenuti kako je ono što mi smatramo objektivnim zapravo povijesni ishod političkih procesa i ostalih borbi, a oni se sastoje od nataloženih diskursa. Nataloženi diskursi mogu biti izazivani i preispitivani kada se jave pokušaji nove artikulacije. Prema tome, upravo hegemonija omogućuje nove artikulacije u diskursu i kontrolira procese u društvu. (Jorgensen, Phillips, 2002: 36).

Laclau i Mouffe također kažu kako stvaranje diskursa može biti pod utjecajem dviju različitih logika – antagonističke logike i logika razlike. Kako samo ime nalaže, logika razlike unutar sebe dopušta i priznaje razlike u društvu i pluralizam mišljenja. Zbog prirode ove logike Laclau i Mouffe zaključuju kako je logika razlike uvelike komplementarna s demokracijom i demokratskim režimima. Logika antagonizma s druge se strane stvara na temelju isključivanja odrednica iz diskursa i postavlja ih u antagonizam s dominantnim diskursom. Antagonistički se diskurs zapravo postavlja na liniji mi – oni, a takvom polarizacijom društvo biva podijeljeno na dva posve suprotna kampa. Moglo bi se reći kako se antagonistički diskurs stvara pomoću lanaca ekvivalencije, kojima je inherentno da iz diskursa isključuju druge mogućnosti osim one dominantne. Lanci ekvivalencije stvaraju se kao suprotstavljena reakcija čvorišnim točkama nekoga drugog diskursa. Prema tome, antagonistički se diskurs stvara pomoću lanaca ekvivalencije koji redefiniiraju značenja suprotstavljena diskursa te oko sebe okupljaju kompatibilne označitelje. (Laclau, Mouffe, 1985: 128–130). Laclau i Mouffe tvrde da se može „govoriti o demokratskim diskurzivnim naporima kada oni uključuju pluralnost političkog prostora te o narodnim borbama gdje određeni diskursi namjerno konstruiraju podjelu političkog prostora u dva suprotstavljena polja.“ (Laclau, Mouffe, 1985: 137).

U ovom ću radu ispitivanjem diskursa u oba navedena razdoblja pokušati prikazati suvremeni diskurs kao antagonistički. Također ću na temelju ovdje prikazane analize diskursa imenovati i definirati sve bitne elemente analize i pokušati donijeti zaključak o korijenima katoličkog fundamentalizma u suvremenoj Hrvatskoj.

TEORIJSKI PREGLED

U ovom ću poglavlju definirati pojmove i koncepte kojima ću se služiti u ovome radu. Ponajprije je ovdje riječ o pojmu ideologije i konceptima religijskog fundamentalizma. Smatram da je bitno definirati i objasniti pojavu fašizma i ustaštva kao njegove inačice u Hrvatskoj. Antifašizam je suprotnost fašizmu i postaviti ću ga kao reakciju na fašizam i njegovo djelovanje. Na kraju ću ukratko objasniti kako su ovi koncepti i pojmovi povezani s metodologijom i temom rada.

Ideologija

Teorijski pregled započet ću najopširnijim pojmom, pojmom ideologije. U početku, Destutt de Tracy definirao je ideologiju kao znanost ideja, njihovih elemenata i međusobnih odnosa. Od tada se značenje ideologije proširilo te se u suvremenoj filozofiji i politici ona definira s malo užega, normativnoga stajališta. U tom novijem poimanju ideologija se shvaća kao skup vrijednosti i uvjerenja unutar neke grupe koja nadilaze puke epistemičke razloge. (Honderich, 1995: 392). Hoendrich (1995) navodi kako normativno korištenje pojmom ideologije ima dva elementa. Prvi je element eksplanacijski te se rasprostranjenost određenih vjerovanja i vrijednosti pripisuje neepistemičkoj ulozi koja ta vjerovanja i vrijednosti imaju za individue ili društvo. Drugi je element kritički te se odnosi na preispitivanje vjerovanja i vrijednosti ispitivanjem interesa ili simbola koji se koriste u ideologiji. U skladu s time Karl Manheim također razlikuje partikularno i totalno razumijevanje ideologije. „Partikularni koncept ideologije označava svojevrsnu skepsu prema idejama koju nam je predstavio naš protivnik. Na te se ideje gleda kao na prikrivanje stvarne prirode neke situacije.“ (Manheim, 1998: 49). Manheim navodi kako se partikularno razumijevanje ideologije razjašnjava tek kad mu suprotstavimo totalno razumijevanje ideologije. „Ovdje se referiramo na ideologiju nekog doba ili konkretne povijesno-društvene grupe, primjerice klase, te se više brinemo o karakteristikama i strukturi

uma aktera u ovoj epohi.“ (Manheim, 1998: 49–50). Manheim (1998) također navodi kako se pri analizi ideologije nikad ne gleda izravno na ono što određeni subjekt tvrdi o njoj, nego se na njegove riječi gleda s odmakom i u obzir se uzima situacija koja je mogla utjecati na mišljenja i percepcije toga subjekta.

Manheim nam daje tri osnovna razlikovanja između totalnog i partikularnog razumijevanja ideologije. Prva je razlika u tome što se sve smatra ideologijom. Dok partikularno razumijevanje ideologiju označava samo kao dio iskaza nekog pojedinca, totalno ju razumijevanje shvaća kao cijeli svjetonazor nekog pojedinca. Druga se razlika vidi na temelju analize. Dok je partikularno razumijevanje ideologije usredotočeno na psihološki, unutarnji dio svakog pojedinca, totalno razumijevanje ideologije temelji se na općenitim vrijednosnim sustavima u određenoj epohi koja se proučava. Treća je razlika u pristupu analizi. Dok se partikularno razumijevanje bavi psihologijom interesa, totalno se razumijevanje služi formalnom funkcionalnom analizom. Ova nam je razlika bitna za shvaćanje i analizu grupa, jer partikularno razumijevanje ideologije na kraju sve svodi na individualno shvaćanje. Tu grupe postoje jedino kao skupine pojedinaca koje u određenim situacijama mogu slično reagirati, a iskustvo pripadanja grupi fragmentirano je i drukčije za svakog pojedinca. Totalno razumijevanje ideologije pokušava razumjeti kompletan pogled na svijet određene grupe kao cjeline te se ne osvrće na individualne motivacije. (Manheim, 1998: 50–52). U ovom radu koristit ću se totalnim pristupom razumijevanja ideologije jer me zanima koje je bilo službeno stajalište prema religiji u oba razdoblja koja su u središtu istraživanja.

Religijski fundamentalizam

Sljedeći koncept koji ću definirati koncept je religijskog fundamentalizma općenito te njegova inačica koja je relevantna katolički fundamentalizam u Hrvatskoj.

Iako se pojam fundamentalizma može vezati uz različita područja djelatnosti, kao što su politika ili okoliš, najčešće se povezuje s religijom. Religijski se fundamentalizam u suvremeno doba najčešće veže uz islam i različite sekte unutar te religije koje slijede *Kuran*, ili njegove dijelove do najmanjih pojedinosti. Unatoč tomu, svaka religija ima svoje fundamentalističke denominacije, a glavnim obilježjem svakoga religijskog fundamentalizma može se uzeti

vjerovanje kako su upravo religijske prakse, način života i specifični načini iščitavanja svetih tekstova pojedine religijske grupacije jedini ispravan način za približavanje specifičnu božanstvu u koje vjeruju pripadnici pojedine religije.

Altemeyer i Hunsberger definirali su religijski fundamentalizam kao „vjerovanje da postoji set religijskih naučavanja koji sadrži fundamentalnu, osnovnu, intrinzičnu, esencijalnu, inherentnu istinu o čovječanstvu i božanstvu, da je ta esencijalna istina fundamentalno suprotstavljena zlim silama protiv kojih se treba žustro boriti, da se religijska istina mora slijediti po uzoru na fundamentalne, nepromjenjive prakse iz prošlosti, te da oni koji poštuju takva fundamentalistička učenja imaju posebnu vezu s božanstvom.“ (Altemeyer, Hunsenberg, 1992: 118).

Mnogi autori tvrde kako je suvremeni religijski fundamentalizam zapravo odgovor na modernizaciju i globalizaciju. Pri razvoju suvremene tehnologije, znanosti, ali i suvremenog društva religija je uvelike marginalizirana te se radikalizacija može shvatiti kao pokušaj zadržavanja vjernika i samoočuvanja. (Emerson, Hartman, 2006: 133). Sa sociološkog stajališta, fundamentalističke su grupacije reakcionarne grupe koje se protive modernizaciji i žele povratak u vremena kada je religija imala glavnu riječ u društvu. Za njih su modernizacijski učinci sila koja razara obitelji, tradicionalne vrijednosti i ostale društvene vezepa rješenje nalaze upravo u vraćanju starog utjecaja religije u društvu. (Emerson, Hartman, 2006: 131).

U skladu s time, kao početak katoličkog fundamentalizma uzima se kraj devetnaestog i početak dvadesetog stoljeća kada je religija počela gubiti na svojoj važnosti u društvu. U ovom obliku fundamentalizma najčešće se poziva na ponovno vraćanje tradicionalnih katoličkih vrijednosti u društvo kao način da se cijelo čovječanstvo ponovno izvede na pravi put. Kao prvi spomen fundamentalizma uzima se konzervativna struja protestanata u SAD-u koja se pojavila između 1870. i 1925. i zagovarala je esencijalistički način života u skladu s vjerom. Kako je povijest tekla dalje te je sekularizacija postajala sve jača, katolički je fundamentalizam promijenio svoje lice te je postao antisekularan i antimodernizacijski. (Emerson, Hartman, 2006: 131–132). Iz ovoga se može zaključiti kako je katolički fundamentalizam zapravo ideologija koja se stvara i definira u suprotnosti s modernizacijom i njezinim učincima. (Emerson, Hartman, 2006: 132). Pojam religijskog i katoličkog fundamentalizma bitan je za ovaj rad jer je jedna od teza kako je poslije raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i osnutka suvremene hrvatske države nastala svojevrsna radikalizacija politike, i to pojačanim djelovanjem Katoličke crkve. Konkretno mislim na sam vrh Katoličke crkve u Hrvatskoj i na njezine rukovodeće strukture na

čelu s nadbiskupima i kardinalom. Također, u društvu su u posljednjih desetak godina postale utjecajne i razne fundamentalističke inicijative koje svoje djelovanje temelje na katoličkom nauku, a nerijetko su usko povezane s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj i njezinim misijama u dijaspori. Na temelju analize smatram kako je od osamostaljenja Hrvatske sve izraženije pozivanje na tradicionalne obiteljske i katoličke vrijednosti koje se često izjednačavaju s pojmom dobrog državljanina Republike Hrvatske i pravog rodoljuba. Katolička crkva u Hrvatskoj prilikom osamostaljenja i rata za neovisnost odlučila je ponovno zadobiti svoju važnost i utjecaj u politici i društvu. U novije vrijeme uočljiv je porast katoličkog fundamentalizma kao ideologije, i to ponajprije kao reakcija na različite modernizacijske struje. Kao primjer može se navesti kampanja protiv Istanbulske konvencije koju je među ostalim pokušao diskreditirati i vrh Katoličke crkve u Hrvatskoj. Tako je primjerice Hrvatska biskupska konferencija u svojoj poruci biskupa iz 2014. izrazila zabrinutost zbog definicija spola i roda u Konvenciji. U toj su poruci istaknuli kako se „ne mogu oteti dojmu da se Konvencijom potihom, nedovoljno pojašnjenim pojmovima, na mala vrata uvodi rodna ideologija u naše društvo. Konvencija, naime, na prikriven način, uvodi novo poimanje ljudske spolnosti koje zadire u sam ustroj osobe.“ (*Crkva je istupila protiv Istanbulske konvencije i apsolutno nitko nije iznenađen*, 2018).

Iako Katolička crkva u Hrvatskoj ne može vršiti nikakav formalan pritisak na vlast i zakone koji se donose, njezin je utjecaj u društvu dovoljno velik da svojim istupima potakne komešanje u društvu te građane da vrše pritisak na vlast kad su posrijedi neki sporni zakoni ili inicijative. Tako je primjerice pri donošenju Zakona o suzbijanju diskriminacije 2008. Crkva vršila pritisak na tadašnju vladajuću stranku da promijeni zakon ili da ga povuče iz saborske procedure, a glavni argument bio je kako se na mala vrata u zakonodavstvo pokušava uvesti rodna ideologija. Katolička crkva u Hrvatskoj također se koristi svojim utjecajem u pokušaju promjene Zakona o pobačaju, koji žele postrožiti. „Crkva je u borbi protiv zakona kojima se, kako ona vidi, kroz obitelj i njezino poimanje želi promijeniti narav društva, pokušala stvoriti i svojevrsnu 'vjersku koaliciju', što joj je u nekoliko navrata i uspjelo okupljanjem monoteističkih zajednica koje dijele stavove o životu i obitelji. Međutim, ni njihova zajednička izjava nije uspjela zaustaviti Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji 2012. za vladavine lijeve koalicije. Crkva od stvaranja države radi pritisak na vlast da se izmijeni komunistički zakon koji dopušta pobačaj pa je na prijedlog prvog hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana u Ustav unesen i čl. 21. da 'svako ljudsko biće ima pravo na život.'“ (*HDZ-u je stranačka stega ispred Crkve*, 2018).

Fašizam

Fašizam je kao pojam i kao ideologija jako širok i pa se o njemu vode brojne polemike. Iako je fašizam uvelike odredio tok moderne povijesti otkako je nastao, svejedno ne postoji konsenzus o definiciji samog pojma, a kamoli o trenutku nastanka ove ideologije i načina na koji se proširila Europom i ostatkom svijeta. U ovom poglavlju ukratko ću opisati nastanak fašizma i nacizma kao dviju ideologija koje su odredile tijek dvadesetog stoljeća. Također, ponudit ću definiciju fašizma te glavne ideološke odrednice tih pokreta.

Fašizam je u svojem prvotnom obliku nastao u Italiji na početku dvadesetog stoljeća. Riječ fašizam dolazi od talijanske riječi *fascio* što znači 'snop pruća', a u Italiji se taj naziv upotrebljavao za određene grupacije koje su imale slične interese kao što su sindikati ili gildovi. Iako je fašizam ideologija koja je nastala na početku dvadesetog stoljeća, korijene mu možemo naći u ideologiji radikalnog nacionalizma. Fašizam sam po sebi može biti shvaćen kao reakcija na napredne pokrete devetnaestog stoljeća (Francuska revolucija, Američka revolucija...), a glavni su razlozi protivljenja politička i ekonomska jednakost, tolerancija i sloboda. (Finchelstein, 2017: 31–32). Fašizam je sam po sebi ideologija rata i nasilja, što potkrepljuje i to da je osmišljena u Prvom svjetskom ratu koji je bio inspiracija fašizmu. „Kada se ova ideologija nasilja spojila s ekstremnim desničarskim nacionalizmom, imperijalizmom i antimarksističkim sentimentom, fašizam kakav ga poznajemo danas se kristalizirao.“ (Finchelstein, 2017: 32–33). Talijanska inačica fašizma i cijela ideologija također su uvelike utjecale na Adolfa Hitlera koji se ugledao na uspon fašizma u Italiji, te Benita Mussolinija kao predvodnika tog pokreta. Adolf Hitler i Benito Mussolini bili su među najvećim antirevolucionarima toga doba koji su također dijelili i žestoka stajališta protiv komunizma i liberalizma u politici te nije čudno da su su postali veliki saveznici u godinama prije Drugog svjetskog rata te pošto je on izbio.

Mnogi se povjesničari ne mogu složiti o tome je li fašizam ideologija koja je karakteristična isključivo za europski kontinent ili je posrijedi globalna pojava. Finchelstein (2017) navodi kako je fašizam ipak globalna ideologija, jer se njegovi utjecaji mogu osjetiti svugdje u svijetu, osobito u Latinskoj Americi. „Kao i marksizam i liberalizam, fašizam je bio globalni fenomen koji je poprimio mnogo nacionalnih interpretacija i političkih varijacija.“ (Finchelstein, 2017: 35). Za fašizam u svim njegovim oblicima karakteristično je ipak protivljenje bilo kakvim izborima političkih predstavnika i klasičnoj izbornoj demokraciji. Protivljenjem demokratskim

institucijama zapravo se dobivao kult vođe jer se u fašističkim režimima uvelike isticao upravo vođa određene stranke ili pokreta koji je preuzeo vlast i postavio režim. Takvi su tipovi vođa najčešće karizmatički. Unatoč karizmatičnosti vođa, povijest je pokazala kako nasilni režimi s karizmatičkim vođama nisu osobito dugotrajni jer se razina terora i nasilja koja je karakteristična za fašističke režime u društvu ne može dugo podnositi.

Između dva svjetska rata ova je ideologija došla i do Hrvatske te je dobila svoje simpatizere. Tako je nastao ustaški pokret, koji je kulminirao 1941. kada je nakon invazije sila Osovine na Kraljevinu Jugoslaviju osnovana Nezavisna Država Hrvatska. NDH je bila savršen primjer fašističke države, o čemu svjedoči i to da je brzo uvedena diktatura s Antom Pavelićem na čelu, da su se donosili diskriminatorni i rasistički zakoni protiv Roma, Židova i Srba. U idućim poglavljima potanko ću objasniti nastanak ustaškog pokreta i njegove ideologije.

Antifašizam

Antifašizam se zapravo definira u suprotnosti s fašizmom. On je kao pokret nastao kao reakcija na fašizam u Europi te se javio u različitim oblicima. Međutim, tipično je za sve antifašističke pokrete da su poslije Drugoga svjetskog rata postali dijelom svakodnevne politike, a antifašizam je kao ideologija postala jedna od glavnih odrednica svake države i njezine politike, i unutarnje i vanjske. Budući da se antifašizam razvio kao reakcija na fašizam, u svojim temeljima on nije čisto svaki bitan aspekt ideologije fašizma i u velikom se dijelu temelji na demokratskim osnovama. Još za Drugoga svjetskog rata u svim zemljama koje su bile zahvaćene ideologijom fašizma postojao je više ili manje jak pokret otpora. Iako se u Hrvatskoj antifašizam gotovo uvijek povezuje s komunističkom ideologijom, ta dva pojma nisu nužno povezana i ovisna jedan o drugom.

Kako je fašizam kao ideologija potekao iz Italije, u toj se zemlji javio i prvi pokret otpora koji je bio nazvan antifašistička koalicijaska akcija. Ovaj pokret otpora stvoren je 1927., a zbog vladavine terora i nedopuštanja pluralizma u matičnoj državi, otpor je vođen iz izbjeglištva.

U Hrvatskoj je antifašizam, kao i u većini postkomunističkih država, jezično i ideološki usko povezan s komunizmom. Takvo se stanje može pripisati tomu da je iz pokreta otpora na prostoru

Hrvatske i ostatka Balkana na kraju nastala Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija u čijim je temeljima bila upravo antifašistička borba.

Antifašizam se u začetku temeljio na demokraciji i pluralizmu, a upravo je ta razlika uzrokovala različito shvaćanja antifašizma u zapadnoeuropskim i postkomunističkim zemljama. „U zapadnoeuropskim demokracijama antifašizam postaje ideološki temelj za dosljedno suprotstavljanje svim oblicima rasizma, ksenofobije i antisemitizma. U komunističkom bloku antifašizam postaje nedodirljivi ideologem, pojam koji pozitivno legitimira svaku ratnu i poratnu djelatnost komunističkih režima. Na taj se način antifašizam u tim zemljama povezuje i isprepleće s komunističkom ideologijom i praksom i gubi svoju prvotnu demokratsku poruku.” (antifašizam, | Hrvatska enciklopedija, n.d.) U analizi ću, slijedeći logiku analize diskursa u metodologiji, pokušati postaviti antifašizam kao prazni označitelj koji se može interpretirati na nekoliko različitih načina, ovisno o tome u kojem ga se kontekstu gleda. U ovom kontekstu spomenula bih pojam antiantifašizma koji se može uzeti kao primjer davanja više značenja antifašizmu. Anti-antifašizam Todor Kuljić definira kao negaciju antifašizma, a također ističe da pojam anti-antifašizam ima pozitivan i negativan smisao. U pozitivnom se smislu anti-antifašizam može definirati kao odbacivanje antifašizma kao svojevrsne zaštite koja prikriva socijalističku represiju koja je bila karakteristična za režime u istočnoj Europi. S druge strane, anti-antifašizam u negativnom se smislu upotrebljava kao sredstvo diskreditiranja pobjede antifašista u Drugome svjetskom ratu te rehabilitacije određenih fašističkih ideja. (Kuljić, 2006). Iz ovoga se može vidjeti kako se i iz krugova koji se protive antifašizmu može naići na različite poglede i različito vrednovanje tog pojma. Antifašizam se u takvoj postavci shvaća kao prazni označitelj kojemu različiti pripadnici oporbenih struja daju drukčije značenje ovisno o tome koju poziciju zauzimaju.

Povezanost s metodologijom

Kao što sam spomenula u uvodu, središnja teza ovog rada je da se ishodište katoličkog fundamentalizma u Hrvatskoj može naći upravo u povijesnom elementu suverenosti, odnosno u razlikovanju između „nas“ i „njih“. U novijoj hrvatskoj povijesti prvi se put to dogodilo upravo u ostvarivanju Nezavisne Države Hrvatske kao države neovisne o bilo kakvoj državnoj zajednici te

s njom povezanim ustaškim pokretom. Iako je Nezavisna Država Hrvatska bila marionetska tvorba nacističke Njemačke i fašističke Italije te je ovisila o vojnoj i ekonomskoj potpori tih dviju država, službeni je diskurs NDH određivao kao neovisan o bilo kakvu stranom utjecaju. Nezavisna Država Hrvatska često se spominje kao ostvarenje tisućljetnog sna hrvatskog naroda o neovisnosti, a upravo je neovisnost i suverenost bila jako bitan označitelj za građenje nacije poslije raspada Jugoslavije. Imajući na umu analizu diskursa koju su razvili Laclau i Mouffe i koju sam već predstavila, u svojoj ću analizi postaviti hrvatsku neovisnost, tj. suverenost kao čvorišnu točku u suvremenom diskursu Hrvatske u skladu s kojom se interpretiraju ostali pojmovi iz nedavne hrvatske povijesti. U ovoj čvorišnoj točki različiti akteri dobivaju svoju definiciju te ih se na temelju njihova stajališta svrstava među prijatelje ili neprijatelje hrvatske države. U takvu pojednostavnjenu pogledu težnje za osnutkom samostalne države u suvremenom hrvatskom društvu povlaštene su prema ostalim označiteljima i rascjepima te se upravo na temelju toga daje legitimitet sudionicima u političkoj areni. U skladu s time, Katolička crkva u Hrvatskoj jedan je od bitnih aktera koji se nakon odcjepljenja Hrvatske od Jugoslavije postavio kao jedan od glavnih „čuvara“ suverenosti države i hrvatskog naroda i nacije. (Kolstø, 2014: 25). Za suvremeni je diskurs također važna reartikulacija prijašnjih režima i ideologija, odnosno reartikulacija antifašizma i socijalističkog naslijeđa te, još bitnije, reartikulacija razdoblja Nezavisne Države Hrvatske kao države koja je prethodila socijalističkom razdoblju. NDH je ovdje označitelj za sebe te se izravno može povezati s čvorišnom točkom hrvatske neovisnosti. S obzirom na to NDH se interpretira dvostruko: kao državna tvorevina u kojoj su se događale aktivnosti povezane s fašističkim ustaškim režimom s jedne strane te ostvarenje neovisnosti s druge strane. Prema Đuraškovićevim riječima, NDH se također interpretira dvostruko „razdvajanjem negativne naravi ustaškoga režima od pozitivno vrednovane činjenice postojanja samostalne države, dodatno 'ušminkane' stavljanjem naglaska na procvat kulturne djelatnosti. Nasuprot tomu, partizanski pokret na čelu s Titom prikazan je uglavnom kao velikosrpski te rastavljen od hrvatskoga dijela partizanskoga pokreta, u kojem je naglašena uloga HSS-a i nacionalno svjesnih hrvatskih komunista predvođenih Andrijom Hebrangom, dok je antifašistička i demokratska aura dana i Katoličkoj crkvi i Alojziju Stepincu“ (Đurašković, 2009: 209).

U radu ću kao glavne procese u suvremenom diskursu prikazati demonizaciju Narodnooslobodilačke borbe i normalizaciju tekovina Nezavisne Države Hrvatske. U razdoblju

koje je prethodilo tome, kao glavne diskurzivne procese pokazat ću želju za razlikovanjem od drugih naroda i otporom od državne zajednice koja je smatrana represivnom (Kraljevina Jugoslavija) prije Drugog svjetskog rata te velik naglasak na Narodnooslobodilačku borbu i naslijeđe socijalizma poslije rata.

ANALIZA

U prethodnim dijelovima dala sam uvid u pojmove ključne za ovaj rad, a kojima ću se služiti pri analizi diskursa dvaju razdoblja koja sam spomenula u uvodu. Prvo ću analizirati razdoblje od pojave ustaškog pokreta pa sve do raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Istaknut ću važnost religije u objema državama, izvore stajališta prema religiji te ću identificirati najvažnije aktere u oba slučaja i pokazati kako je njihova interakcija uvjetovala razvoj katoličkog fundamentalizma.

USTAŠKI POKRET I VAŽNOST RELIGIJE

Ustaški pokret fašistički je pokret koji je vladao Nezavisnom Državom Hrvatskom tijekom Drugoga svjetskog rata. U ovom dijelu analize ukratko ću objasniti njegov nastanak te njegovu povezanost s religijom. Također ću objasniti važnost religije u toj državnoj tvorevini.

Historiografski pregled

Ustaški je pokret 1929. osnovao Ante Pavelić kojeg bi se moglo okarakterizirati kao vođu hrvatskoga nacionalističkog pokreta. Pavelić je bio zastupnik u zagrebačkome Gradskom vijeću te se na službenom putu na međunarodni sastanak predstavnika gradskih vlasti u Parizu sastao s talijanskim predstavnicima. Taj susret pokazat će se ključnim za nastajanje ustaškog pokreta i pokretanje ideologije fašizma na tlu Hrvatske. Također je važno spomenuti memorandum koji je Ivo Frank dostavio talijanskom izaslaniku u Budimpešti, a koji je sadržavao obećanja i zahtjeve

nacionalista u Hrvatskoj prema Italiji. Naime, oni su se nadali kako će od Italije dobiti podršku u stvaranju nezavisne hrvatske države. Među ostalim, u memorandumu su nacionalisti tražili talijansku pomoć u borbi protiv režima tadašnje Jugoslavije. Talijanska je vlast u to vrijeme podržavala revizionističke pokrete na Balkanu i Jadranskom moru te je to glavni razlog zašto su se hrvatski nacionalisti nadali kako će ona pristati podržati njihovu borbu protiv režima. K tome, memorandum je sadržavao određena obećanja koju su nacionalisti bili spremni ponuditi u zamjenu za talijansku pomoć. Među ostalim, bili su spremni priznati dominaciju Italije na Jadranskom moru te im u skladu s time priznati pravo na nametanje kulturnog utjecaja na Jadranu. Bili su spremni i prepustiti Talijanima korištenje prirodnim resursima na Balkanu u zamjenu za talijanske industrijske proizvode. Svakako, bili su spremni podrediti svoje interese i prilagoditi se talijanskim političkim i ekonomskim težnjama, a i prihvatiti njihov vojni utjecaj. (Tomašević, 2000: 31). Iz ovoga se vidi kako su nacionalisti na čelu s Pavelićem zapravo htjeli uspostaviti svojevrstan protektorat Italije u Hrvatskoj u zamjenu za vojnu pomoć i ekonomsku suradnju. Takvo je stajalište bilo izrazito problematično, odnosno mnoga obećanja bila su izdaja nacionalnih interesa i tadašnje Jugoslavije i Hrvatske kao države unutar nje. Naime, jedno od osnovnih načela nacionalne politike Hrvatske bilo je zadržavanje Istre i Dalmacije unutar svog teritorija kako bi se Talijanima onemogućilo da imaju prevlast u Jadranskom moru. Iako su separatističke struje u tadašnjoj Jugoslaviji bile prilično jake, ubojstvo hrvatskih zastupnika u beogradskoj Skupštini 1928. dodatno je pogoršalo taj separatizam. Pošto je monarhija uvedla diktaturu 1929. i pošto su zabranjene sve političke stranke, Pavelić je prebjegao u Beč te je odatle dalje vodio i razvijao ustaški pokret. Iste godine kada je monarhija uvela diktaturu održao je tajni sastanak s vođom Unutarne makedonske revolucionarne organizacije s kojim se tada dogovorio kako će se zajedno boriti protiv jugoslavenskog režima. Zbog tog je sastanka u srpnju 1929. proglašen neprijateljem države te je u odsutnosti, na temelju Zakona o zaštiti Kraljevine, osuđen na smrt zbog urote protiv političkog i teritorijalnog integriteta Jugoslavije. Ponukan presudom, Pavelić je 1930. godine osnovao ustaški pokret, cilj kojega je bilo korištenje svim raspoloživim sredstvima kako bi se ostvarila neovisnost Hrvatske. Budući da je bio osuđen na smrt, postao je ugledan među istomišljenicima te se zbog toga nametnuo kao idealan vođa ovog pokreta. Ustaše su u svom djelovanju izvodili terorističke činove, a među najvažnijima bilo je postavljanje bombi na tračnice vlakova i organiziranje vojnog ustanka u Lici. Međutim, najvažniji je teroristički čin bio atentat na kralja Aleksandra i francuskog ministra vanjskih

poslova Louisa Barthoua u Marseilleu 1934. Atentat je namjerno bio izveden na stranom tlu. Naime, zbog toga jer su obojica dužnosnika ubijeni na francuskom tlu, atentat je postao međunarodni diplomatski problem te je o njemu raspravljala Liga naroda. Do tada je Italija relativno otvoreno podupirala ustaški pokret financiranjem obuke i propagandnih aktivnosti. Međutim, zbog međunarodnog pritiska Italija je bila prisiljena prestati s podrškom ustaškom pokretu. Godine 1937. potpisan je dogovor o prijateljstvu između Jugoslavije i Italije u kojem je jedna od stavki bio i dogovor o netoleriranju bilo kakvih separatističkih grupa koje bi djelovale protiv vlasti druge države. Pavelić je završio u zatvoru, a unatoč svemu ustaški je pokret nastavio s djelovanjem. (Tomašević, 2000: 30–38).

Ustaški se pokret također temeljio na rasizmu, ksenofobiji i već spomenutu terorizmu. Tek je kasnije Pavelić posve prihvatio fašistička načela po uzoru na Benita Mussolinija. Ustaše su dosljedno zagovarale rasno čistu Hrvatsku, a to je bio povod za kasnije progone Srba, Roma i Židova. Režim u NDH također se oštro obračunavao s antifašističkim snagama i ostalim svojim protivnicima.

Sile Osovine osvojile su Jugoslaviju 6. travnja 1941. godine te je proglašena Nezavisna Država Hrvatska na „etničkom i povijesnom teritoriju Hrvatske“. (Tomašević, 2000: 466). Pavelić se vratio iz egzila te je 16. travnja 1941. proglasio novu vladu, a sebe njezinim vrhovnim vođom odnosno poglavnikom. Taj je teritorij podrazumijevao trenutačan teritorij Republike Hrvatske bez Istre, Bosnu i Hercegovinu, Srijem i Kotorski zaljev. Međutim, iako je Hitler obećao da će NDH dobiti svoj povijesni i etnički teritorij, nedugo nakon ulaska u Jugoslaviju sile Osovine prisilile su novu vlast da potpiše Rimske ugovore kojima je Italiji pripao dio Dalmacije te Krk, Rab Korčula, Biograd, Šibenik, Split i Zadar te Čiovo, Šolta, Mljet, Konavle i Kotorski zaljev. Sile Osovine podijelile su NDH na dvije zone utjecaja, a tim su činom zapravo od NDH napravile svoj protektorat i marionetsku državu. (Tomašević, 2000: 233–302).

Ustaški pokret i religija

Ustaški pokret ideološki se uvelike podudara s nacističkom ideologijom te se Pavelić u egzilu približio nacistima, s kojima je surađivao u rušenju Jugoslavije. Pošto su sile Osovine osvojile Jugoslaviju, Pavelić se u ljeto 1941. sastao s Hitlerom. Na tom sastanku dogovoreni su odnosi između Njemačke i NDH, a tri glavne točke bile su: privilegiran položaj Nijemaca u Hrvatskoj,

pravo na korištenje prirodnim resursima u Hrvatskoj i dogovor po pitanju položaja i tretiranja Židova u NDH. Pavelić je podršku naroda fašističkoj NDH pokušao dobiti priznanjem Vatikana. Iako kler nije izražavao otvorenu podršku dok je ustaški pokret bio samo teroristička organizacija, kada je NDH postala formalno samostalna država, Katolička crkva vidjela je priliku povećati svoj utjecaj. „Crkveni vođe u Hrvatskoj su favorizirali savez s ustaškim režimom, jer su oni obećavali antikomunističku, katoličku državu koja bi mogla uspjeti u preobraćenju 200.000 duša koje su se nakon Prvog svjetskog rata preobratile na pravoslavnu vjeru.“ (Phayer, 2001: 32). Jedan od glavnih podupiratelja novoga režimu bio je biskup Alojzije Stepinac. On je također podržavao etnički i religijski drukčiju Hrvatsku nego što je to bila ona u Kraljevini SHS. Pošto je NDH postala država, Stepinac je Paveliću sudio primanje kod pape Pija XII., na kojem je Pavelić dobio neformalnu podršku Vatikana. Naime, Sveta Stolica imala je interesa u katoličkoj NDH pošto je nakon raspada Austro-Ugarske jugoistok Europe bio bez velikoga katoličkog utjecaja te bi zapravo NDH tu poslužila kao dobra grana utjecaja i zaštitnik katoličke vjere u ovom dijelu Europe. (Phayer, 2001: 32).

Među svojih šesnaest principa ustaše su isicali kako je osnova moralne moći hrvatskog naroda u propisnom i religijskom obiteljskom životu. Upravo su taj princip i takvo stajalište ustaškog režima bili prilika za njegovu suradnju s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj. Druga prilika otvorila se pošto je Pavelić prihvatio osnovne principe fašističke vladavine te s njima ideju korporativne države u kojoj su različite utjecajne grupe imaju svoje predstavništvo. (Tomašević, 2000: 339). Iako je Stepinac u početku podržavao NDH i ideju katoličke države, teror i nasilje koje je provodio ustaški režim nisu mu bili prihvatljivi. Budući da je bio najmlađi biskup u tadašnjoj Katoličkoj crkvi, nailazio je na mnogo otpora ostalih biskupa i ostatka klera. To je postalo očito kada je Stepinac osudio ustaški teror, a neki od biskupa i dalje su to podupirali te sudjelovali u terorističkim akcijama. „Ivan Guberina, vođa Katoličke akcije, je bio jedan od njih. Mate Mugoš, drugi svećenik, u novinama je napisao da je prije kler radio pomoću molitvenika, a sada radi pomoću revolvera. Međutim najopasniji među njima bili su franjevci Miroslav Filipović-Majstorović koji je bio poznat kao sotona iz Jasenovca i Božidar Bralo, koji je bio šef sigurnosnih snaga u Sarajevu, te je tamo počeo s djelovanjem protiv Židova. Još jedan franjevac bio je Dyonisy Juričev koji je u novinama Novi list napisao kako više nije grijeh ubijati sedmogodišnjake ako su srpske nacionalnosti.“ (Phayer, 2001: 34). Dio klera u Hrvatskoj odmah je shvatio koja će biti priroda ustaškog režima te su pritiskali Stepinca da osudi njihove zločine.

Kada je Stepinac sam shvatio kakav teror ovaj režim provodi, počeo se distancirati od njega iako je do dolaska Pavelića na vlast podržavao njegovu ideju katoličke Hrvatske. Od 1941. Stepinac je neprestano apelirao na ustaški režim i Pavelića da antisemitske i antisrpske zakone promijene tako da ljudsko dostojanstvo bude poštovano. Čak su i saveznici NDH bili zatečeni brutalnošću zločina i terora te su neko vrijeme razmišljali o tome da zamijene Pavelića kao vođu države. Zbog svih tih zločina Stepinac je bio žestoko kritiziran, a ljudi su se žalili kako svećenici sudjeluju u ubojstvima te su zahtijevali da se Stepinac odvoji od tih djela te da ih javno osudi. (Phayer, 2001: 35–37). Katolička crkva u Hrvatskoj toliko je htjela utjecaj da je dopustila vladavinu terora i ubojstva nedužnih ljudi. U svojim su ambicijama stvorili prostor i društveni kapital za dolazak komunista na vlast, koji su bili pokret otpora fašističkom režimu unutar NDH. Prema prethodnim dijelovima može se zaključiti da se samostalnost Hrvatske u ovom razdoblju stvarno gleda kao privilegirani fiksirani označitelj, odnosno čvorišna točka. U prijašnjim sam ulomcima pokušala dokazati kako je ustaški pokret i poslije režim bio spreman pristati na bilo kakve uvjete kako bi se Hrvatska postala samostalna. Iako je ustaški pokret sam po sebi bio teroristički i rasistički, teror koji su počeli provoditi nakon uvođenja NDH bio je prekomjeran čak i za Pavelićeve saveznike. Nadalje, ustaše su bili spremni pristati na velike teritorijalne gubitke i postati marionetska država, sve kako bi na papiru Hrvatska bila samostalna država. Smatram kako su upravo te činjenice dokaz da je samostalnost i suverenost Hrvatske privilegirani fiksirani moment oko kojeg se dalje formira diskurs. U ovom diskursu, Katolička crkva i njezini svećenici bili su, uz ustašku vlast, glavni akteri koji su zbog vlastita interesa omogućili teror nad ostalim manjinama unutar Nezavisne Države Hrvatske. Naime, Katolička crkva podupirala je Pavelića i NDH jer joj se svidjela ideja o samostalnoj, etnički čistoj i vjerski homogenoj katoličkoj Hrvatskoj. Međutim, njihovo oglašivanje i neosuđivanje zločina ustaškog režima samo je pomoglo antifašističkim pobunjenicima da steknu sve veći utjecaj u društvu te na kraju oslobode teritorij Hrvatske od fašističke vlasti i poslije završetka Drugoga svjetskog rata ustanove Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju i unutar nje Narodnu Republiku Hrvatsku.

POKRET OTPORA I USTANOVLJENJE SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

U ovom dijelu pokazat ću kako je antifašistički pokret otpora došao na vlast te kako je osnovana SFRJ. Također, pokazat ću koje je bilo stajalište prema religiji te kako su se komunističke vlasti nosile s pluralizmom religija unutar federacije.

Iako je Komunistička partija u Kraljevini SHS postojala i prije ustaškog pokreta, njihovim usponom ona je izgubila svoj utjecaj u društvu. Obje strane bile su protiv vlasti u Kraljevini, ali su im se ideologije razlikovale. Jedini kontakt koji su pripadnici tih dvaju pokreta imali bio je u zatvorima jer je režim u Kraljevini SHS imao jednako negativno stajalište i prema jednima i prema drugima. Najvažnija razlika u ideologijama bila je upravo u ideji državnog uređenja koje bi naslijedilo Kraljevinu SHS. Dok su ustaše zagovarali osnivanje samostalne hrvatske države, komunisti su htjeli podijeliti teritorij na principu federativnog uređenja s boljševičkim republikama po uzoru na SSSR. Prije nego što su ustaše došli na vlast, komunisti su se otvoreno protivili njihovim terorističkim činovima i terorističkom djelovanju. (Tomašević, 2000: 36–38).

Pošto je Pavelić 1941. godine došao na vlast i pošto je uspostavljena fašistička marionetska država, osnovan je i pokret otpora koji je do kraja Drugoga svjetskog rata dobio veliku podršku naroda te je vojska iz gerilskih grupacija narasla u vojsku koja se mogla mjeriti s ostalim vojskama manjih država. Godine 1943. Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) proglasilo je Demokratsku Federalnu Jugoslaviju u predjelima koje je kontrolirao pokret otpora. Pošto je svrgnuta fašistička vlast u NDH, antifašistički je pokret otpora je 1945. službeno s vlasti svrgnuo kralja Petra II. te je ustanovljena Federalna Narodna Republika Jugoslavija koja je trajala do 1963. godine kada su provedene reforme. Ustavom iz 1963. godine ime joj je promijenjeno u Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju.

Religija u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji

Religija je unutar SFRJ bila odvojena od države, za razliku od prijašnjeg ustaškog režima u kojem je Katolička crkva bila usko povezana s državnim vrhom te je dio klera davao otvoreno podupirao teror ustaškog režima. Možda je upravo stoga nova komunistička vlast odlučila strogo odvojiti religiju od države.

Međutim, glavni razlog odvajanja Crkve od države bila je revolucija i njezin dvostruki moment koji se sastoji od Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije. Taj dvostruki moment revolucije nije mogao biti proveden bez odvajanja Crkve od države. Princip na kojem se to odvajanje temeljilo bio je sljedeći: „Država priznaje sve vjeroispovijesti, država se ne miješa u njihove poslove i država ne dopušta da se vjerske zajednice miješaju u njene (državne) poslove.“ (Ćimić, 1967: 158). Načela odnosa prema vjerskim zajednicama regulirana su Ustavom Jugoslavije, a Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u Jugoslaviji regulirao je i precizirao njihov položaj. Iz spomenutih principa možemo vidjeti kako su formalno vladala načela slobode vjeroispovijesti i sloboda savjesti. Sloboda vjeroispovijesti značila je da je svakom pojedincu bila zajamčena sloboda ispovijedanja svojih vjerskih osjećaja, bez straha od progona. S druge strane, sloboda savjesti jamčila je slobodu da svaki pojedinac ima zajamčenu mogućnost da se samostalno opredijeli za određenu religiju ili da se ne opredijeli ni za jednu. Tim je načelima zajamčena apsolutna sloboda religije unutar Jugoslavije, a također je strogo odvojena religija od školstva i obrazovanja te je brak stavljen pod ingerenciju države. Naime, da bi brak bio pravovaljan, morao se sklopiti u državnoj instituciji nadležnoj za to (Ćimić, 1967: 158). Iz ovog se zakona vidi kako su socijalističke vlasti pokušale spriječiti politizaciju religije i „pretvaranje propovjedaonica u političke tribine“. (Ćimić, 1967: 159). Kako kaže Ćimić u svome tekstu, „svako prisilno smanjivanje mogućnosti za religijsko ispoljavanje najčešće umnožava potrebe za religioznošću“. (Ćimić, 1967: 159). Socijalističke su vlasti tim zakonom odvojile religiju od države i onemogućile miješanje Crkve u državne poslove, a istodobno su ostavile ljudima mogućnost da prakticiraju svoju vjeru bez straha od progona države ili drugih posljedica.

Takvo je stajalište bilo važno i politički jer je pomogalo u konsolidaciji novonastale države. Tako su i ateisti i vjernici sudjelovali u socijalističkoj rekonstrukciji društva. (Ćimić, 1967: 163). „Socijalizam je zainteresiran za učešće svih ljudi u procesima izgradnje novog društva, bez obzira na njihov stav prema religiji. To je humanističko ishodište idejnog stava Saveza komunista Jugoslavije prema religiji i odnosa socijalističke države prema vjerskim zajednicama, kao dviju nerazdvojnih komponenti marksistički tendirane idejno-političke pozicije.“ (Ćimić, 1967: 163).

Međutim, ovakvo stajalište prema religiji nije se održalo do kraja SFRJ. Kako je raslo nezadovoljstvo socijalističkim uređenjem, tako su rasli i različiti nacionalni pokreti koji su zahtijevali veću autonomiju, a neki su uz to isticali i važnost religije u nacionalnim identitetima.

Tako je, primjerice, Hrvatska sve više isticala važnost Katoličke crkve i katoličanstva u svom nacionalnom identitetu. Nakon raspada SFRJ počela je radikalizacija nacionalnog prostora te se stavljao velik naglasak na hrvatsko katoličko naslijeđe, koje je u tom okruženju bilo ključno.

ANTI-ANTIFAŠIZAM U SUVREMENOJ HRVATSKOJ

Nakon raspada Jugoslavije u svakoj od bivših federativnih republika moralo se izgraditi novi nacionalni identitet koji se razlikovao od onog koji je bio aktualan u SFRJ. U Hrvatskoj je zbog ratnog sukoba ta želja bila još jača te su sve snage bile usmjerene na to da se što prije stvori nacionalni identitet i novi državni diskurs koji se razlikuje od službenog identiteta i diskursa koji je vrijedio u Jugoslaviji. Pal Kolstø u svojoj knjizi kao dodatan razlog tomu navodi i da su političke elite u Hrvatskoj provodile „top-down“ pristup izgradnji nacije te da je Domovinski rat i s njime povezana srpska agresija na hrvatski teritorij, percipiran ne samo kao jedini način da se spasi hrvatska država nego i da se nacija sačuva od potpuna uništenja. (Kolstø, 2014: 19). Čvorišna točka koju sam odredila prije u tome je bila jako važna jer su se državne elite počele pozivati na prošlost kako bi stvorile taj novi identitet. U ovom poglavlju pokazat ću kako se stvarao novi hrvatski nacionalni identitet, što je to značilo za porast radikalnih struja i aktera te kako se taj porast odrazio na radikalizaciju katoličkih aktera. Također, pokušati ću ovaj novi diskurs pokazati kao antagonistički prema diskursu u Jugoslaviji.

Građenje nacije i simboli

Osamostaljenjem Hrvatske i dolaskom na vlast HDZ-a na čelu s Franjom Tuđmanom počela se upotrebljavati fraza o osamostaljenju kao ostvarenju tisućljetnog sna hrvatskog naroda o neovisnosti. Tom se konstrukcijom ponajviše služila vladajuća politička elita kako bi homogenizirala narod koji je bio suočen s ratnim prijetnjama. (Kolstø, 2014: 19). Zato nije čudno što su se političke elite koristile jakim terminima i simbolima prilikom stvaranja nacije i države. Novostečena samostalnost često je spominjana u kontekstu ostvarenja tisućljetnog sna hrvatskog naroda o neovisnosti. Takvom pozicijom najčešće se koristila vladajuća stranka, Hrvatska demokratska zajednica. Zbog svog angažmana i popularnosti ta je stranka na početku devedesetih dobila status državotvorne stranke te se svojim utjecajem služila upravo radi

izgradnje države i novoga nacionalnog identiteta. Državne su se elite koristile emocijama i mitovima kako bi u kolektivno sjećanje prizvale neizbježnost organske i „prirodne“ hrvatske nacionalne države.

Hrvatska je u svojoj novijoj povijesti prošla kroz nekoliko političkih ideologija: od ideje o jedinstvu s drugim slavenskim naroda iz devetnaestog stoljeća pa do ideje o neovisnoj hrvatskoj državi koja ne bi bila pod kontrolom Beča i Beograda. Kao što sam pokazala u prijašnjim poglavljima, Hrvatska je bila dio nekoliko državnih zajednica kroz svoju povijest, a na početku dvadesetog stoljeća još je uvijek bila dio Austro-Ugarskog Carstva, nakon završetka Prvog svjetskog rata nastupila je Kraljevina SHS i Kraljevina Jugoslavija, a za vrijeme Drugog svjetskog rata teritorij Hrvatske bio je dio fašističke marionetske države NDH. Tijekom Domovinskog rata i neposredno poslije državne su elite trebale konstruirati državotvornu strategiju koja bi se razvijala u skladu sa stoljećima kulturne memorije, a u isto su vrijeme trebali napraviti prekid s nedavnim identifikacijama s jugoslovenstvom i Jugoslavijom (Assmann, 2006: 63). To je sve napravljeno pomoću „top-down“ pristupa državnih elita konstrukciji povijesnih narativa u kojima su jako važni ratni narativi. Ratni narativi služe za prizivanje emocionalnih reakcija, slika borbe, preživljavanja i mučeništva, koji pak služe za stvaranje nacionalnog jedinstva. (Kolstø, 2014: 22). Hrvatska, koja je u svojoj povijesti često bila dio nekih drugih država, svoju je neovisnost teško stekla pa „rat dobiva značenje jako važnog kulturnog i povijesnog događaja, te implicira svojevrsnu kulturnu revoluciju“. (Vlaislavljević, 2009: 25).

Anthony D. Smith naciju definira kao „zajednicu ljudi koji zauzimaju određeni teritorij i imaju zajedničke mitove i povijest, zajedničku kulturu te zajedničku ekonomiju i zajednička prava i obveze za sve članove“. (Smith, 2001: 13). Što se tiče državotvorne strategije, za Hrvatsku je ona bila dvostruka: posezanje u prošlost za pojavom hrvatskog naroda i njegove borbe za neovisnost te pokušaji delegitimizacije bilo kojeg oblika Jugoslavije, ali najčešće ovog zadnjeg. (Kolstø, 2014: 27). Kad je posrijedi prošlost, najčešće se posezalo sve do srednjeg vijeka i spominjalo srednjovjekovno kraljevstvo (*Regnum Croatorum*), ali i dolazak Hrvata na ove prostore. Oba događaja, iako su se dogodila u dalekoj prošlosti, ušla su u službeni narativ i službeni identitet nacije. Primjer zazivanja srednjovjekovne prošlosti materijalna je i ideološka obnova tvrđave Medvedgrad iznad Zagreba. Medvedgradu je dana silna povijesna važnost iako se nipošto pouzdano ne može provjeriti točnost podataka. Naime, u devedesetima je u

Medvedgradu postavljen Oltar domovine, a za sam se grad tvrdilo da je tvrđava bila sjedište kraljeva. (Kolstø, 2014: 27-29).

Drugi je moment pokušaj prekidanja s narativom Jugoslavije. U tom su primjeru državne elite započele s invokacijom Nezavisne Države Hrvatske kao zadnjeg momenta hrvatske samostalnosti. U ovome se očituju apologetska stajališta prema toj državnoj zajednici te revizijske tendencije prema njoj. Rehabilitacija simbola i ostalih značenja NDH može se vidjeti iz izjava najvišeg državnog vrha. Tako je prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman u svojem govoru na Prvome općem saboru HDZ-a 1990. izjavio: „Pobornici hegemonističko-unitarističkih ili jugoslavensko velikodržavnih shvaćanja vide u programskim ciljevima HDZ-a ništa drugo do zahtjev za obnovom ustaške NDH. Pri tom zaboravljaju da NDH nije bila samo puka 'kvislinška' tvorba i 'fašistički zločin' već i izraz kako političkih težnji hrvatskog naroda za svojom samostalnom državom, tako i spoznaja međunarodnih čimbenika, a u ovom slučaju vlade Hitlerove Njemačke, koja je na ruševinama versajskog krojila 'novi europski poredak', tih težnji Hrvatske i njenih geografskih granica.“ Ta je izjava potvrda relativizacije NDH i ustaškog režima. NDH se ovdje ne gleda kao marionetska, izdajnička država, nego prvi moment u postizanju samostalnosti. Iz ovoga se može zaključiti kako je uz antifašizam i sama NDH u devedesetima pretvorena u prazni označitelj te se njezino značenje interpretira s obzirom na to u kojem trenutku spominje i iz kojeg razloga. Antifašizam se u ovom kontekstu interpretira kao nešto što je bilo aktualno u SFRJ, a to samo po sebi vuče negativne konotacije jer tada još nije bila ostvarena samostalnost. Kao primjer takvog narativa mogu se navesti izjave različitih aktera koji su spominjali antifašizam kao jedan od zločina komunističkog režima Jugoslavije. „Antifašizam ne da nije utemeljen u našem Ustavu, nego je apsolutno sve u svezi antifašizma u potpunoj suprotnosti s našim Ustavom i na svijetu nema tog ustavnog stručnjaka koji bi to mogao osporiti.... Dakle, antifašizam se konačno razgolitio i pokazalo se kako nije ništa drugo doli floskula stvorena kako bi opravdala masovne zločine.“ „Antifašizam nije u izvorišnim osnovama hrvatskog Ustava, to je floskula. Antifašizam je floskula i nema ga u Ustavu.“ (,VIDEO Lukić: Nema ozbiljne analize što je antifašizam, a lijepe se etikete“, 2016). Iz ove se izjave vidi da Zorislav Lukić, tadašnji glavni tajnik Matice hrvatske, interpretira antifašizam kao lebdećeg označitelja.

Kao što je Jovan Mirić rekao u intervjuu za Novi list, radikalizacija u Hrvatskoj nakon raspada Jugoslavije atipična je uzmu li se u obzir ostale postkomunističke države. Dodao je kako je desni

radikalizam u Hrvatskoj naišao na plodno tlo te da se čak potiče aktivna artikulacija ekstremnih stajališta. Nudi nekoliko razloga koji su omogućili takav rast ekstremizma. Kao prvi razlog navodi potiskivanje povijesne istine vezane uz NDH u zaborav u vrijeme komunističke vladavine. Kao drugi razlog navodi ekstremnu hrvatsku emigraciju. „Budući da su tu emigraciju činili, pored novoprodučenih radikalnih hrvatskih nacionalista i aktivni sudionici ustaškog pokreta, nije ni potrebno isticati kakav je njihov odnos prema NDH, pa i prema Srbima.“ (Mirić, 2018: 306). Iz ovoga se primjera može kao jedan od važnih aktera izdvojiti upravo radikalna hrvatska emigracija. Kao što kaže Kolstø, cilj je Tuđmanove politike pomirbe u devedesetima bio ujediniti Hrvate na svim razinama političkog spektra, što je uključivalo i emigraciju. „Tuđman je rehabilitirao dijelove ustaške tradicije ne zato što je u nju vjerovao, nego zato što je vjerovao da će uključanjem čak i najekstremnijih dijelova hrvatske emigracije na kraju donjeti pobjedu u ratu, što se pokazalo i više nego točnim.“ (Kolstø, 2014: 35).

Kao što sam već navela, simbolika je bila jedna od glavnih državotvornih strategija, a pri tome je su državne elite i drugi akteri rehabilitirali simbole NDH. Glavni je primjer ovakva diskursa ponovno oživljavanje pozdrava „Za dom spremni“ koji se počeo upotrebljavati na početku devedesetih. To se opravdavalo izjavama kako nije posrijedi ustaški pozdrav, već stari hrvatski pozdrav koji, ako je i imao poveznice s ustaškim režimom, više ih nema. Primjer za to može biti izjava Ivana Hrstića u emisiji Markov trg: „Ali ne treba ignorirati da je (pozdrav) dobio neka dodatna značenja, ako je i bio ustaški pozdrav, više nije. Pozdrav nema izravno negativno značenje“ (*Markov trg*, Ivan Hrstić: *Za dom spremni!* je prestao je biti ustaški pozdrav, 2015). Još je jedan primjer rehabilitacije simbola NDH sve češća uporaba hrvatske zastave na kojoj je prvo polje šahovnice bijelo, a ne crveno.

Može se stoga zaključiti kako je državotvorna strategija na početku devedesetih rehabilitirala simbole i ideologiju koja se upotrebljavala u fašističkom režimu u NDH. Iako je dio državotvorne strategije bilo prisjećanje hrvatske nacije i naroda kako bi se u ratnom stanju što prije konsolidirala vlast i stvorio osjećaj solidarnosti, ovakva je strategija ipak ostavila dalekosežne tragove koji se mogu osjetiti i dandanas. Kao što sam pokušala dokazati, različiti državni i nedržavni akteri rehabilitirali su ustaški režim te su suvremenu hrvatsku državu pokazivali kao prirodni nastavak NDH. U prijašnjim sam poglavljima već navela kako je uloga Katoličke crkve u NDH bila izuzetno važna, te je ona svojim djelovanjem u tom razdoblju pridonijela rastu ugleda ustaškog režima. U devedesetima se crkva pokazala jednim od glavnih

aktera rehabilitacije simbola i ideologije NDH, a u isto je vrijeme „gurala“ svoje interese i povećavala utjecaj i u društvu i među akterima na političkom polju. U sljedećem ću dijelu iscrpnije analizirati ulogu Katoličke crkve, koja je kao institucija pridonijela trenutačnom katoličkom fundamentalizmu.

Uloga Katoličke crkve u suvremenoj Hrvatskoj

Katolička crkva još je od vremena NDH imala ambicije povećati svoj utjecaj u društvu, a one su se temeljile na katoličkoj tradiciji u Hrvatskoj. Naime, u to je vrijeme katolička vjera bila jedan od važnih oblika razlikovanja Hrvata od Srba i Bošnjaka (Muslimana) te je Crkva bila jedna od ključnih institucija otpora prema socijalističkom režimu. Otkako je Hrvatska proglasila samostalnost, utjecaj Katoličke crkve eksponencijalno je rastao. Budući da je u SFRJ Katolička crkva bila samo jedno od religijskih središta, od proglašenja samostalnosti njezini su dužnosnici počeli pružati svesrdnu podršku novom državnom uređenju. „Crkveni narativ povijesnog progona i borbe protiv opresije isprepleće se s paralelnim narativom viktimizacije hrvatske nacije i hrvatskog naroda. (Kolstø, 2014: 29). Odnos komunističke vlasti i Katoličke crkve u Hrvatskoj za komunističke vladavine bio je obostrano nepovjerljiv, a među glavnim se razlozima navodi ateistički pogled na svijet Komunističke partije Jugoslavije. S druge strane, komunistička vlast bila je nepovjerljiva prema Katoličkoj crkvi zbog njezine povezanosti i svojedobne potpore ustaškom režimu. „Naime, vodstvo NOP-a bilo je uvjeren, a to uvjerenje širilo je i u redovima svoga članstva, da je Katolička crkva, a posebice njeno vodstvo na čelu s nadbiskupom Alojzijem Stepincem, zdušno podržavalo ustašku vlast i njihovu politiku.“ (Akmadža, 2013: 18). Ovdje se dodatno nameće mit mučeništva koji je Katolička crkva također dobro iskoristila. „Klerikalni diskurs stvorio je teološki narativ mučenika koji su umrli boreći se za zamišljenu hrvatsku nacionalnu državu, imajući na umu čak i one koji su umrli puno prije nego što je uopće stvoren moderni koncept nacionalne države.“ (Kolstø, 2014: 30).

U devedesetima je Crkva počela podupirati HDZ kao vladajuću stranku, a to nije prestala činiti do današnjeg dana. Čak je i bivši predsjednik HDZ-a Tomislav Karamarko u jednom intervjuu rekao kako bez podrške Crkve ne bismo uspjeli očuvati svoj nacionalni identitet. Pritom je i neformalno potvrdio kako Crkva ima i dovoljan utjecaj u državi te da je dobrodošla davati svoje

mišljenje i preporuke o važnim pitanjima. „Crkva ima pravo izraziti mišljenje oko problema koji su važni za hrvatsku naciju i državu.“. (Kolstø, 2014: 30).

U suvremenom diskursu Hrvatske Crkva ima velik utjecaj, pa se može povezati s fiksiranim označiteljem hrvatske suverenosti i identiteta (Hrvati kao jedinstven katolički narod). Crkva se također može povezati s ustaškim režimom i NDH, i to kao jedan od glavnih aktera koji su svojedobno podržavali taj režim i koji su ga pokušavali rehabilitirati otkako je Hrvatska postala samostalna država. Primjer je takva stajališta prema NDH izjava dominikanca Luke Prcela koju je dao na početku svibnja 2016. godine na misi koja je bila izravno prenošena na HRT-u. On se osvrnuo na izjavu predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović, koja je na komemoraciji u Jasenovcu izjavila kako je NDH bila zločinačka tvorevina. Luka Prcela to je komentirao ovako: „Ja ne mogu nikako oprostiti ovo što je Kolinda Grabar-Kitarović izjavila da Nezavisna Država Hrvatska nije bila nezavisna i da je bila zločinačka. Tko ti kaže da je današnja hrvatska država nezavisnija od one koja je bila od '41. do '45?“(Puljiz, 2017.).

Također, nerijetko možemo čuti kako je SFRJ bila tamnica hrvatskog naroda te državna zajednica u kojoj je sloboda vjeroispovijesti bila zabranjena. Na početku devedesetih Katolička crkva nametnula se kao nastavak tradicije te je smatrana jednim od središta identiteta hrvatskog naroda. Tako Renata Salecl govori kako je „Komunistička partija za vrijeme socijalističkog režima uništila tradicionalne točke identifikacija pa je jedino identitetsko uporište nakon raspada starog režima ostao nacionalni identitet.“ (Đurin, 2009: 136). Ako se komunistički režim postavi kao onaj koji je razarao moralna načela u Hrvatskoj, Crkva se može protumačiti kao čuvar tih načela u novonastaloj državi, a katoličanstvo postaje izrazito bitna točka identiteta. (Đurin, 2009: 137). Podrška ustaškom režimu može se vidjeti u brojnim izjavama vrha Katoličke crkve, a glavni su akteri u suvremenom diskursu sisački biskup Vlado Košić i don Anđelko Kaćunko. Tako je biskup Košić na predavljanju knjige Josipa Pečarića o Marku Perkoviću Thompsonu izjavio: „Najprije treba reći da ustaštvo nije bio fašizam, nego organizirano vojno djelovanje u obrani Hrvatske kao države, o čijoj su se naravi kao države pozitivno izrazili i bl. Alojzije Stepinac i dr. Franjo Tuđman, ali te su postrojbe to činile svim 'dopuštenim i nedopuštenim sredstvima, što je bio dio njihove zakletve.“ (S., 2017). Don Anđelko Kaćunko 2017. godine služio je misu zadušnicu za ustaškog časnika Juru Francetića pošto je bilo zabranjeno da mu se u Otočcu podigne spomenik. S oltara je davao prilično apologetske izjave o ustaškom režimu, te je pokušavao opravdati pozdrav „Za dom spremni“. „Dakle, za dom je spreman i netko tko je do

smrti voljan braniti svoj dom, domovinu.“ („'ZA DROGU – SPREMNI': Don Kaćunko na misi za Francetića sipao budalaštine, ali i jedno poprilično jezivo objašnjenje“, 2017). Još je jedan primjer apologetskog stajališta klera u Hrvatskoj prema NDH i to da se svake godine služi misa zadušnica za bivšeg vođu te države, Antu Pavelića. Tako je primjerice 2016. godine misa zadušnica služena u bazilici Srca Isusova u Palmotićevoj ulici u Zagrebu.

Kao što sam pokazala, Katolička crkva u Hrvatskoj u trenutku kada je Hrvatska proglasila neovisnost postavila se kao čuvar hrvatskog naroda i njegove tradicije. Jedna od glavnih odrednica hrvatskog identiteta i tradicije upravo je katolička vjera, po kojoj su se Hrvati uprijašnjim državnim zajednicama razlikovali od ostalih konstitutivnih naroda te je bila jako važna u izgradnji nacionalnog identiteta. Katolička crkva u devedesetima je stekla velik utjecaj u državi i društvu te ga je iskoristila za inzistiranje na vraćanju tradicionalnih, organskih vrijednosti tipičnih upravo za Hrvate. Budući da je državni vrh dopuštao i poticao ovakvo upletanje Crkve u politiku i društvo, danas smo svjedoci sve većih zahtjeva Crkve za sudjelovanje u odlučivanju, što nailazi na otpor naprednih struja u društvu. Svoj je utjecaj Katolička crkva odlučila temeljiti na onom utjecaju koji je imala u NDH, pozivajući se upravo na nastavak tradicije. Kao što spominje Tomašević, svećenici Katoličke crkve u Hrvatskoj u ustaškom su pokretu vidjeli priliku da se riješi hrvatsko nacionalno pitanje te poboljša položaj Katoličke crkve u Hrvatskoj. Nemali broj svećenika otvoreno je podržavao ustaški pokret i prije dolaska ustaša na vlast 1941. Dokaz je tomu može izjava velečasnog Dragutina Kambera pri prvoj obljetnici ustaške vlasti: „Bez povlačenja bilo kakvih paralela, istaknut ću da mi, hrvatski katolički svećenici, u velikoj većini pripadamo grupi ljudi koji su se pripremali za dolazak nezavisne Hrvatske.“ (Tomašević, 2002: 369). Također, u izvješću koje je kardinal Alojzije Stepinac u svibnju 1943. godine poslao Luigiju Cardinalu Maglioneu, koji je tada bio papin državni tajnik, mogu se vidjeti neke sličnosti sa suvremenim katoličkim fundamentalizmom. Tako primjerice Stepinac objašnjava kako je ustaški režim donio mnogo toga dobrog za ugled Crkve u Hrvatskoj, počevši s borbom protiv pobačaja koje su obavljali židovski i pravoslavni liječnici te zabranom pornografije koju su također raspačavali Židovi i Srbi. Stepinac je pohvalio ustašku vlast i zbog inzistiranja na vjerskom odgoju u školama te povećanja izdvajanja novca vjerskim ustanovama te zbog pomoći pri obnovi crkava.

U današnje vrijeme često se s oltara mogu čuti pozivi za vraćanje tradicionalnim obiteljskim vrijednostima, a upravo su takvi zahtjevi u središtu konzervativne revolucije koja je počela oko

2010. Unutar konzervativnih krugova najistaknutije organizacije koje se mogu okarakterizirati katoličkim fundamentalističkim jesu U ime obitelji, Hrast, Grozd i Vigilare. Najistaknutija među njima organizacija je U ime obitelji koja je 2013. godine pokrenula ustavno definiranje braka kao zajedince muškarca i žene te u tome i uspjela. Iako se osnovna platforma ovih organizacija razlikuje, zajednička im je točka u zauzimanju za tradicionalne katoličke vrijednosti i njihovu promicanju. Ovim je inicijativama zajedničko i to da „potiču građansku participaciju u politici, naglašavanje važnosti pro-life aktivizma i protivljenje pobačaju, kao i naglašavanje da je pravo na brak i osnivanje obitelji rezervirano isključivo za heteroseksualne parove te negiranje autonomije države o donošenju obrazovnih kurikuluma koji se tiču osjetljivih pitanja kao što su kontracepcija, edukacija o rodnim ulogama...” (Petričušić, Čehulić, Čepo, 2017: 67).

Još je jedan primjer i otvorena podrška Crkve inicijativama koje su se protivile ratifikaciji Istanbulske konvencije. Hrvatski biskupski zbor o tome je donio nekoliko dokumenata u kojima je izrazio zabrinutost zbog definicije roda koja se, kako su istaknuli, kosi s tradicionalnim hrvatskim obiteljskim vrijednostima. Obitelj se tradicionalno gleda kao osnovna jedinica reprodukcije u društvu, a posebno je bitna u tradicionalnim kulturama koje posljedično „oštro osuđuju svako ponašanje koje prijeti reprodukciji unutar obitelji, kao što su homoseksualnost, rastava ili pobačaj.“ (Inglehart, Welzel, 2005: 6). Kako navode Inglehart i Welzel, Hrvatska je u svojem ranom postojanju bila izložena egzistencijalnoj prijetnji prilikom rata, a to može poticati nesnošljivost i ksenofobiju. (Inglehart, Welzel, 2005: 128). Iz ovoga se može zaključiti kako je inzistiranje na obiteljskim i katoličkim vrijednostima posljedica egzistencijalne nesigurnosti u godinama poslije rata što je shvaćeno kao prijetnja opstojnosti. Smatram kako se to može primijeniti na suvremenu Hrvatsku zato što je potreba za stvaranjem novoga nacionalnog identiteta usko povezala Katoličku crkvu i taj identitet te je katoličanstvo postalo jedna od temeljnih točaka nacionalnog identiteta.

„Najstariji od tih dokumenata je Poruka biskupa HBK 'Muško i žensko stvori ih' od 15. listopada 2014. godine, a najnoviji Poruka biskupa HBK 'Založiti se za temeljne vrjednote obrazovanja i obitelji' od 30. studenoga prošle godine. U potonjem dokumentu navodi se kako pitanje zaštite posebno ranjivih skupina ne smije biti podložno nikakvim ideologijama te izražavaju zabrinutost što se u Istanbulskoj konvenciji 'pojavljuju neprihvatljive definicije, prema kojima bi trebalo poimati 'obitelj', 'rod' i 'rodno nasilje'“. („Neprihvatljive definicije': Evo što HBK misli o Istanbulskoj konvenciji“, 2018). Iz ovoga možemo zaključiti da se Crkva koristi svojim

utjecajem u društvu kako bi širila dezinformacije, a sve radi održavanja utjecaja i ostvarivanja vlastitih konzervativnih interesa. Uzevši u obzir to da je Crkva jako utjecajna u hrvatskom društvu, ovakve izjave mogu biti prilično opasne. Također, iz ovakva stajališta možemo vidjeti upravo onaj organski pogled na zajednicu i želju Katoličke crkve da zadrži svoj utjecaj u društvu. Prema definiciji fundamentalizma koju sam već dala, može se zaključiti kako se Katolička crkva u Hrvatskoj nameće kao jedini pravi čuvar istine i tradicije. Također, može se zapaziti kako Crkva žestoko reagira na sve napredne pokušaje u društvu (primjer Istanbulske konvencije), a jedna je od teza da se katolički fundamentalizam pojavljuje kao odgovor na pokušaje osuvremenjivanja društva. Smatram da Katolička crkva u Hrvatskoj osjeća kako gubi utjecaj u društvu te radikalizacijom svoje politike pokušava vratiti utjecaj koji je nekoć imala.

ZAKLJUČAK

U ovom radu postavila sam tezu kako katolički fundamentalizam kakav možemo uočiti u suvremenoj hrvatskoj državi svoje korijene vuče iz prve polovice dvadesetog stoljeća, odnosno iz osnivanja ustaškog pokreta 1930. godine. Analizu sam temeljila na analizi diskursa koju su razvili Chantal Mouffe i Ernesto Laclau te sam prema njihovoj metodologiji odredila hrvatsku suverenost kao fiksirani označitelj, odnosno čvorišnu točku na temelju koje se interpretiraju svi ostali označitelji.

Smatram kako je polazišna teza potvrđena empirijskom analizom dvaju razdoblja u modernoj hrvatskoj povijesti koja su važna za ovu temu. Katolička crkva u Hrvatskoj pokušava se predstaviti kao organska zajednica koja je zaštitnik hrvatskog naroda i države te svih ostalih tradicija koje su Hrvatima urođene. Prvi važan utjecaj Katolička crkva bio je u sklopu ustaškog režima, odnosno Nezavisne Države Hrvatske. U tom je razdoblju Crkva pokušavala ostvariti utjecaj koji joj u dotadašnjim državnim zajednicama nije bio zajamčen te je odlučila iskoristiti priliku za produbljanje svoje moći.

Krahom NDH potkraj Drugoga svjetskog rata Crkva je izgubila svoju moć te je u SFRJ katolička vjeroispovijest bila izjednačena s islamskom i pravoslavnom vjeroispoviješću. Taj se položaj Crkvi nije naročito svidio te je poslije raspada Jugoslavije ponovno iskoristila priliku za pojačavanje svojeg utjecaja. Uzevši u obzir to da su državne elite u to vrijeme vodile državotvorni proces, Crkva se nametnula kao jedno od središnjih obilježja hrvatskog identiteta. Od devedesetih pa do danas njezin utjecaj sve više rastao te je ona danas jedan od predvodnika konzervativne revolucije. Smatram da ovdje možemo govoriti o katoličkom fundamentalizmu jer su u medijima česte izjave takva sadržaja kao odgovor na učinke modernizacije društva.

LITERATURA

Knjige

1. Akmadža, M. (2013.) Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. – 1980., Zagreb: Despot Infinitus d. o. o.
2. Assmann, J. (2006). „Kultura sjećanja“, in M. Brkljačić and S. Prlenda (eds), *Kultura pamćenja i historija*. Zagreb: Golden Marketing.
3. Finchelstein, F. (2017). *From Fascism to Populism in History*, Oakland, California: University of California Press.
4. Inglehart, R., Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Jorgensen, M., Phillips, L. J. (2002) *Discourse Analysis as Theory and Method*, London /Thousand Oaks /New Delhi, SAGE Publications.
6. Kolstø, P. (2014). *Strategies of symbolic nation-building in South Eastern Europe*. London: Routledge.
7. Laclau, E., Mouffe, C. (1985) *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, London /New York, VERSO.
8. Mannheim, K. (1998). *Ideology and utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge*, London/Henley, Routledge and Kegan Paul.
9. Mirić, J. (2018). *Sve se mijenja, kriza ostaje: Izbor članaka i intervjuja*. Zagreb: VSNM Zagreb – Plejada.
10. Phayer, M. (2001). *The Catholic Church and the Holocaust, 1930–1965*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
11. Smith, A. D. (2001). *Nationalism*. Cambridge: Polity.
12. Tomasevich, J. (2001). *War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945: Occupation and Collaboration*. Stanford, SAD: Stanford University Press.
13. Vlaisavljević, U. 2009. *Metamorfoze etnopolitike*. Belgrade: Otkrovenje.

Članci

1. Altemeyer, B., Hunsberger, B. E. (1992). Authoritarianism, religious fundamentalism, quest, and prejudice. *International Journal for the Psychology of Religion*, 2(2), 113–133.

2. Ćimić, E. (1967) Država i konfesionalne zajednice u Jugoslaviji, *Politička misao*, 2, 155–165
3. Đurašković, Stevo (2009). Politike povijesti: pregled razvoja discipline u Hrvatskoj i Slovačkoj. *Politička misao*, 45(3): 201–220.
4. Đurin, S. (2009). Politika seksualnosti: odgovor na fantazmu o ugroženoj naciji ili nešto više?. *Etnološka tribina*, 39 (32), 135–151.
5. Emerson, M. O., Hartman D. (2006). The Rise of Religious Fundamentalism. *Annual Review of Sociology*, 32, 127–144.
6. Petričušić, A., Čehulić, M. i Čepo, D. (2017). Gaining Political Power by Utilizing Opportunity Structures: An Analysis of the Conservative Religious-Political Movement in Croatia. *Politička misao*, 54 (4), 61–84.

| Internetski izvori

1. Antifašizam, | Hrvatska enciklopedija. Retrieved from <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3004>.
2. Crkva je istupila protiv Istanbulske konvencije i apsolutno nitko nije iznenađen. (2018). Preuzeto s <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/crkva-je-istupila-protiv-istanbulske-konvencije-i-aposlutno-nitko-nije-iznenađen/>.
3. HDZ-u je stranačka stega ispred Crkve. (2018). Preuzeto s <https://www.vecernji.hr/vijesti/hdz-u-je-stranacka-stega-ispred-crkve-1232933>
4. Kuljić, T. (2006). Anti-antifašizam – Todor Kuljić – Peščanik. Preuzeto s <https://pescanik.net/anti-antifasizam/>.
5. „Neprihvatljive definicije“: Evo što HBK misli o Istanbulskoj konvenciji. (2018). Preuzeto s <https://www.vecernji.hr/vijesti/istanbulska-konvencija-hbk-katolicka-crkva-1232537>.
6. MARKOV TRG, Ivan Hrstić: „Za dom spremni!“ je prestao je biti ustaški pozdrav. (2015). Preuzeto s <https://www.maxportal.hr/naslovna/markov-trg-ivan-hrstic-za-dom-spremnij-je-prestao-je-bitu-ustaski-pozdrav/>.
7. Puljiz, H. (2017). Zbog misnog slavljenja NDH, svećenik Luka Prcela mora na sud – CroL. Preuzeto s <https://www.crol.hr/index.php/politika-aktivizam/8467-zbog-misnog-slavljenja-ndh-svecenik-luka-prcela-mora-na-sud>.
8. S., A. (2017). Biskup Košić na promociji knjige o Thompsonu: Ustaštvo nije fašizam!. Preuzeto s <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/biskup-kosic-na-promociji-knjige-o-thompsonu-ustastvo-nije-fasizam-foto-20171026>.

9. VIDEO Lukić: Nema ozbiljne analize što je antifašizam, a lijepe se etikete. (2016). Preuzeto s <https://direktno.hr/direkt/video-lukic-nema-ozbiljne-analize-sto-je-antifasizam-a-lijepe-se-etikete-40087/>.
10. „ZA DROGU – SPREMNI“: Don Kaćunko na misi za Francetića sipao budalaštine, ali i jedno poprilično jezivo objašnjenje. (2017). Preuzeto s <https://net.hr/danas/hrvatska/za-drogu-spremni-don-kacunko-na-misi-za-francetica-sipao-budalastine-ali-jedno-prilicno-jezivo-objasnjenje/>.

SAŽETAK

U posljednjih nekoliko godina svjedoci smo sve veće radikalizacije hrvatske politike i javnog prostora. Radikalizacija u Hrvatskoj očituje se u pojavi sve većeg broja nekad marginalnih aktera koji svojim djelovanjem ubrzavaju nastanak i perpetuiranje ideja katoličkog fundamentalizma. U ovom sam radu pomoću kritičke analize diskursa koju su razvili Chantal Mouffe i Ernesto Laclau odlučila istražiti je li katolički fundamentalizam kao radikalna ideologija karakterističan isključivo za suvremenu hrvatsku državu ili se korijeni te ideologije mogu naći i u ranijoj povijesti. U skladu s time, analiza je podijeljena na dva razdoblja: prvo je razdoblje ono od osnutka ustaškog pokreta i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske pa sve do raspada SFRJ, a drugo se razdoblje odnosi na suvremenu hrvatsku državu od njezina osnutka na početku devedesetih godina prošloga stoljeća pa sve do danas. Pomoću kritičke analize diskursa potvrđena je osnovna teza, odnosno da katolički fundamentalizam u Hrvatskoj svoje korijene vuče iz prve polovice 20. stoljeća i da je izravno povezan s ustaškim pokretom i Nezavisnom Državom Hrvatskom.

Ključne riječi: ideologija, radikalizacija, katolički fundamentalizam, kritička analiza diskursa

SUMMARY

During the course of the last couple of years, we have witnessed a rise in the radicalization of the Croatian politics and public space. Radicalization in Croatia can be seen in the rise of the once marginalized actors who create and perpetuate the ideas of catholic fundamentalism. In this thesis I have used a critical discourse analysis created by Chantal Mouffe and Ernesto Laclau. The main focus of the analysis was to investigate whether catholic fundamentalism as a radical ideology was specific for the contemporary Croatian state, or if it has its roots further in history. The analysis was therefore divided into two major parts: the first part is focused on a period from the founding of the Ustasha movement, through the establishment of the Independent State of Croatia and the making of SFRJ and consequently its downfall towards the end of the century. The second part is analysing the contemporary Croatia from the 90s until present day. With the help of the critical discourse analysis the main thesis, that the catholic fundamentalism has its roots in the first half of the 20th century and is directly connected to the Ustasha movement and their regime, has been confirmed.

Key words: ideology, radicalization, catholic fundamentalism, critical discourse analysis